

Abdulhamid Ebu Sulejman

APOSTATI, ISLAM I SLOBODA VJERE

PROMJENA UBJEĐENJA NASPRAM PROMJENE VJERNOSTI

OCCASIONAL PAPER 22

APOSTATI, ISLAM I SLOBODA VJERE
Promjena ubjeđenja naspram
promjene vjernosti

Apostati, islam i sloboda vjere: promjena ubjedenja naspram promjene vjernosti
(Bosnian)

Abdulhamid Ebu Sulejman

Copyright © Center for Advanced Studies and the International Institute of Islamic Thought (IIIT), First Edition 1445AH / 2023CE

ISBN: 978-9926-471-96-5 Paperback

Translated into Bosnian from the English Title:

Apostates, Islam and Freedom of Faith: Change of Conviction versus Change of Allegiance (Occasional Paper 22) / Extract from the Arabic original *Al-İslâh al-islâmî al-mu'âşir: qirâ'ât manhağîyya iğtimâ'îyya* (Expanded and Revised Version, Cairo: IIIT and Dar al-Islam, 2011)

AbdulHamid AbuSulayman

Copyright © The International Institute of Islamic Thought (IIIT), First Edition 1434AH / 2013CE

ISBN: 978-1-56564-554-7 Paperback

IIIT
P.O. Box 669
Herndon, VA 20172, USA
www.iiit.org

IIIT London Office
P.O. Box 126
Richmond, Surrey
TW9 2UD, UK
www.iiituk.com

S ENGLESKOG PREVEO

Nedim Begović

LEKTOR

Nedim Alić

DTP

Jilduza i Selmir Pajazetović

DIZAJN KORICE

Muhamed Hasanović

IZDAVAČ

Centar za napredne studije
Marka Marulića 2C, 71000 Sarajevo
www.cns.ba / cns.sarajevo@gmail.com

ŠTAMPA

OFF-SET d.o.o Tuzla

Sva izdavačka i autorska prava zadržana! Nijedan dio ove knjige ne može biti iznova objavljen, u bilo kojem obliku i na bilo koji način, uključujući fotokopiranje, bez prethodnog pismenog odobrenja izdavača, osim u svrhe kritičkih članaka i stručnih prikaza u kojima je dozvoljeno navoditi kraće odlomke. Također nije dozvoljeno pohranjivanje u elektronske baze podataka i objavljivanje djela na internetu od strane trećih lica.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28-184.5

ABŪ Sulaymān, 'Abdul Hamīd

Apostati, islam i sloboda vjere : promjena ubjedenja naspram promjene vjernosti /
Abdulhamid Ebu Sulejman ; s engleskog preveo Nedim Begović. - Sarajevo : Centar za napredne studije,
2023. - 43 str. ; 21 cm

Prijevod djela: Apostates, islam and freedom of faith.

ISBN 978-9926-471-96-5

I. Ebu Sulejman, Abdulhamid vidi Abū Sulaymān, 'Abdul Hamīd

COBISS.BH-ID 57553158

Abdulhamid Ebu Sulejman

APOSTATI, ISLAM I SLOBODA VJERE
Promjena ubjeđenja naspram
promjene vjernosti

S engleskog preveo
Nedim Begović

Sarajevo, 2023.

Ova knjiga je objavljena uz podršku
Međunarodnog instituta za islamsku misao (IIIT)

Sadržaj

Predgovor	7
Kazna za apostaziju u islamu.....	9
Kazna za apostaziju	9
Apostazija u odnosu na vjerovanje i pravo.....	32
Manjine, muslimanske zajednice u inostranstvu i religijske razlike....	36

Predgovor

Povremeno izdanje br. 22 Međunarodnog instituta za islamsku misao (IIIT) pod naslovom *Apostati, islam i sloboda vjere: promjena ubjeđenja naspram promjene vjernosti*, autora Abdulhamida Ebu Sulejmana, istražuje osjetljivu temu *riddeta* (apostazije, čina izlaska iz vjere) i, još važnije, prijeporno pitanje smrtno kazne kao moguće sankcije za one koji su „krivi“ za odbacivanje vjere. Ovaj esej čini dio izvornog obimnijeg djela na arapskom jeziku pod naslovom *El-Islah el-islami el-mu'asir: kira'at menhedžijje idžtima'ijje* (2011).

Ovo pitanje je izuzetno važno. Glavni mediji i kritičari islama sazadovoljstvom ukazuju na smrtnu kaznu kao dokaz drakonskih načela islama, moralnih manjkavosti i flagrantnog nepoštivanja ljudskih prava. To pokazuje potpuno nerazumijevanje onoga što apostazija stvarno označava u islamu (jer mnogi napuštaju vjeru slobodno i bez kazne), nepoznavanje islamskog principa pravde, kao i nesposobnost da se uoči manipuliranje religijom u političke svrhe. Naprimjer, Kur'an visoko vrednuje ljudski život, u toj mjeri da je oduzimanje života jednoj osobi bez opravdanog razloga, prema Kur'anu, ravno ubijanju cijelog čovječanstva. Kur'an, također, izričito navodi da *u vjeru nema prisiljavanja* (2:256). Imajući ovo u vidu, kako je moguće da je odbacivanje

(vjere) navodno kažnjiv prestup. Ovo stajalište je sasvim jasno neodrživo.

Međutim, koje stajalište je ispravno sa islamske tačke gledišta? Drugim riječima, koji su dokazi i kako se pitanje apostazije uopće pojavilo gledajući iz historijske perspektive? Da bismo to razumjeli, moramo istražiti i biti jasni u odnosu na temeljna učenja Kur'ana, kao i sunneta Poslanika, s.a.v.s., pored pažljivog prosijavanja i ocjenjivanja historijskih postulata nasuprot onih tekstualnih. Bit će očigledno da islam naučava kako ljudska bića posjeduju slobodu da biraju religiju kroz koju žele da obožavaju Boga (ili ne, što god da je slučaj) i da Kur'an ne navodi bilo koji oblik ovosvjetske kazne za apostaziju. Također, otkrivamo da Poslanik, a.s., nikada za svog života nije sankcionirao apostata smrtnom kaznom.

Ipak, mnogo je pogrešnog razumijevanja koje preovladava. Stoga, od vitalne je važnosti da se u intreresu samilosti, pravde i slobode vjerovanja, ovo pitanje jasno razmotri jednom za svagda. Muslimani ne bi trebali biti u defanzivnom položaju da brane pogubljenje koje islam nije propisao.

Za detaljniju analizu ove teme molimo da ostvarite uvid u raniju publikaciju pod naslovom *Apostazija u islamu: historijska i tekstualna analiza* dr. Tahe Džabira el-'Alvanija (IIIT, 2011).

IIIT, osnovan 1981, služi kao glavni centar koji ima za cilj da pomogne ozbiljne naučne napore koji su utemeljeni na islamskoj viziji, vrijednostima i principima. Istraživački programi, seminari i konferencije Instituta tokom posljednjih trideset godina rezultirali su objavljivanjem više od četiri stotine naslova na engleskom i arapskom jeziku, od kojih su mnogi prevedeni na druge velike jezike.

IIIT, Ured u Londonu
Maj, 2013.

Kazna za apostaziju u islamu

Kazna za apostaziju

Kada govorimo o onome što se označava kao „krivično djelo apostazije“ (ili „kazna za krivično djelo apostazije“ - *hadd er-ridde*), vrijedi napomenuti da Kur'an propisuje sankcije za sva djela koja se prema pravnoj terminologiji označavaju pojmom *hudud*, tj. prijestupi za koje postoje Kur'anom propisane kazne. Među njima su prijestupi koji uključuju nanošenje fizičke povrede drugima, uključujući ubistvo (*el-kisas*), krađu (*es-serika*), seksualni odnos izvan bračne zajednice (*ez-zina*), razbojništvo i oružanu pobunu (*el-hirabe*) i izazivanje nereda na zemlji (*el-ifsad fi el-erd*). Međutim, kada je riječ o apostaziji (*er-ridde*), koja ima veze sa vjerovanjem koje je središte religije, nalazimo da Kur'an ne propisuje bilo koji oblik ovosvjetske kazne za to djelo. To je tačno čak i u onim slučajevima u kojima Kur'an konkretno ukazuje na pojedince koji su kovali zavjere s ciljem nanošenja štete, proglašavajući se muslimanima, a onda kasnije nevjernicima kako bi izazvali dvoumljenje, sumnju, nemir i podjele u muslimanskoj zajednici. Naprimjer, čitamo da *neki sljedbenici Knjige govore: "Pokažite da i vi vjerujete u ono što se objavljuje vjernicima, i to na početku dana, a pri kraju dana to*

porecite ne bi li i oni svoju vjeru napustili." (Alu 'Imran, 72).¹ Čak i u ovakvoj situaciji, onoj koja uključuje zavjeru i veliku opasnost, Kur'an ne spominje ovosvjetsku kaznu za takvo spletkarenje ili za djela koja se odnose na prihvatanje islama, a zatim njegovo odbacivanje. Jedina vrsta kazne o kojoj Kur'an govori u vezi s tim jeste onosvjetska. Kada je spomenuta ovosvjetska kazna, ona je izrečena od Božijeg Vjerovjesnika, u njegovom svojstvu šefa države, jer apostazija ovdje nije imala veze s vjerovanjem i nevjerovanjem, nego umjesto toga sa zavjerom da se izazovu podjele u redovima muslimanskih vjernika.²

Zapravo, nalazimo da Kur'an govori o vjerovanju na sasvim drugačiji način. U brojnim ajetima on govori o slobodi izbora vjere, naglašavajući kako je važno da niko ne bude prisiljen da odabere ovu ili onu vjeru. Osim toga, nalazimo da je način na koji je Poslanik, a.s., primijenio kur'ansko učenje potvrdio ovaj princip i ovu posvećenost individualnoj slobodi. Stoga, uprkos činjenici da su jevreji Medine povelili rat protiv islamske države i Božijeg Vjerovjesnika, i unatoč činjenici da su i Božiji Vjerovjesnik i islamska država posjedovali moć da nametnu svoju volju jevrejima, ni Božiji Vjerovjesnik niti islamska država nisu primijenili tu moć ni na jevrejima niti na kršćanima koji su tada živjeli na Arabijskom poluostrvu. Suprotno tome, nalazimo da je Božiji Vjerovjesnik pozivao kršćane Nedžrana u islam i raspravljao sa njima u svojoj džamiji uz najveće uvažavanje i učtivost. Nije napadao niti potcjenjivao njihovu vjeru na bilo koji način, niti je nastojao da ih progoni, ugnjetava njihovu vjeru ili prisiljava da usvoje drugu. Umjesto toga, uključio ih je u sporazum koji je Bog uspostavio sa njim i smjestio ih pod zaštitu tog sporazuma i muslimanske države. Dao je muslimanima

1 Prevodilac arapskog izvornika na engleski jezik koristio je prijevod *Kur'ana*: Abdullah Yusuf Ali, *The Holy Qur'an: Text, Translation and Commentary*, New York, NY: Tahrike Tarsile Qur'an, Inc., 1987. U prijevodu na bosanski jezik korišten je prijevod *Kur'ana* Besima Korkuta.

2 Vidi suru el-Bekare, 217, 256; suru Alu 'Imran, 85-91, 100, 117; suru en-Nisa', 137; suru el-Ma'ide, 54 i suru en-Nahl, 106-110.

izričite upute da ne uznemiravaju kršćanske monahe u njihovim manastirima. Slično tome, izdao je upute da se sa Koptima u Egiptu postupa s ljubaznošću i uvažavanjem.

Nadalje, nalazimo da je Božiji Vjerovjesnik uputio muslimansku zajednicu da uključe zoroastrejce,³ koji vode porijeklo od perzijske civilizacije i za koje se vjerovalo da su „obožavatelji vatre“, u kategoriju „sljedbenika Knjige“ s obzirom na slobodu vjere, uprkos činjenici da oni nisu, formalno govoreći, bili „sljedbenici Knjige“, tj. prethodno objavljenih monoteističkih vjera. Drugim riječima, oni nisu bili ni jevreji, tj. sljedbenici Tevrata (Starog testamenta ili hebrejskih tekstova), niti kršćani, tj. sljedbenici Indžila (Novog testamenta ili kršćanskih tekstova). U vezi s tim, prenosi se da je Božiji Vjerovjesnik rekao: „Postupajte sa njima na isti način kako sam vas podučio da postupate sa sljedbenicima Knjige, ali bez dopuštenja sklapanja braka sa njihovim ženama ili jedenja mesa životinja koje su oni zaklali.“⁴ Naime, bilo je očigledno da su zoroastrejci bili „sljedbenici Knjige“ u inkluzivnijem smislu napredne civilizacije. Kao takvi, bili su kvalificirani, kao i jevreji i kršćani, da

3 U jednoj fusnoti o suri el-Hadž, 17, Muhammed Asad identificira zoroastrejce kao „sljedbenike Zoroastera ili Zaratustre (Zardusht), iranskog poslanika koji je živio oko sredine posljednjeg milenije pr. n. e. i čija učenja su sadržana u *Zend-Avesti*. Oni su danas predstavljeni kao Gabri iz Irana i, još istaknutije, Parzi iz Indije i Pakistana. Njihova religija, premda dualistička u filozofiji, utemeljena je na vjerovanju u Boga kao Tvorca univerzuma“. (*The Message of the Qur'an*, prijevod i komentar: Muhammed Asad, Gibraltar: Dar al-Andalus, 1984, str. 507; bilj. prevodioca arapskog izvornika na engleski jezik)

4 Bilježe ga Malik u *El-Muvetti*, el-Buhari i el-Bejheki. O ovom hadisu saglasili su se [u ovoj formi] svi muslimanski učenjaci s izuzetkom Ebu Sevr Ibrahim ibn Halida el-Kelbija, prijatelja imama Šafije i imama Ahmeda, prema kojima je, također, dozvoljeno ženiti zoroastrejske žene i jesti meso životinja koje su oni zaklali. Zabrana jedenja mesa životinja koje su zaklali zoroastrejci mogla bi biti zbog činjenice da oni nisu puštali da istekne krv životinja nakon klanja. Kao obožavatelji vatre, zoroastrejci bi, također, izlagali vatri životinje koje su zaklali, te ih na taj način posvećujući neživom biću, mimo Boga, dok nas Kur'an poučava: *On vam jedino zabranjuje: strv i krv i svinjsko meso, i ono što je zaklano u nečije drugo ime, a ne u Allahovo* (el-Bekare, 173). Što se tiče prakse sklapanja braka sa zoroastrejskim ženama, poznata je činjenica da su religije koje se odlikuju ezoterijskim doktrinama općenito, a manihejstvo posebno, obilježene prihvatanjem razuzdanih seksualnih praksi.

im se da izbor da praktikiraju onu vjeru koju žele. Uostalom, postoji li mogućnost da je zoroastrovska civilizacija, kao i druge civilizacije, također, bila proizvod autentičnih božanskih objava koje su primljene u ranijim fazama ljudske historije, ali su kasnije bile iskrivljene. Ako je tako, one bi time izgubile svoju čistoću i vitalnost i postale bi predmet dokidanja.⁵ U vezi s Njegovim različitim vjerovjesnicima i porukama u najširem smislu, te civilizacijama koje su one porodile, Uzvišeni Bog kaže: *I poslanicima o kojima smo ti prije kazivali i poslanicima o kojima ti nismo kazivali* (en-Nisa', 164).

Ograničeni utjecaj koju je islamska poruka imala, historijski posmatrano, među sljedbenicima hinduističke religije i religija jugoistočne Azije (budizam i konfučijanizam) - uprkos činjenici da je cijela Indija bila jedno vrijeme pod muslimanskom vladavinom – mogao bi se objasniti činjenicom da su ih muslimanski vladari tretirali, i u religijskom i u društvenom pogledu, kao primitivne pagane. Ovi vladari tretirali su takve narode na način koji se ne razlikuje od arapskih politeista Poslanikovog vremena. Prema tome, jasno je da nisu uspjeli uočiti istinsku historijsku osnovu za poseban odnos koji je islamska država zauzela prema arapskim politeistima na Arabijskom poluostrvu, odnos koji nije trebalo po automatizmu širiti na narode koji pripadaju razvijenim civilizacijama („narodima Knjige“ u širem smislu) samo zbog toga što nisu izričito spomenuti u kur'anskom tekstu kao oni koji su primili monoteističke objave. Priroda mogulske vladavine u Indiji je jedan u nizu faktora koji mogu pomoći u objašnjenju činjenice da je većina naroda i civilizacija u toj zemlji ostala vjerna svojim izvornim religijama uprkos sujevjerjima koje one sadrže. Pod mogulskom vladavinom ovim narodima je nedostajala prilika za bliske kontakte sa muslimanima, u odnosu sa kojima su bili lišeni iskustva međusobnog uvažavanja i poštovanja. Stoga, većina

5 O zoroastrizmu u odnosu na islam vidi ukratko na: http://www.islamreligion.com/pdf/en/zoroastrianism_part_2_of_2_5033_en.pdf.

sljedbenika ovih religija ostali su izolirani, u psihološkom i društvenom smislu, od islamske poruke i njenih zagovornika. Tome treba dodati nepravdu koju su trpili od brutalnih, oholih mogulskih vladara, koji su primili islam nakon što su osvojili druge muslimanske zemlje.

Ako sveobuhvatno sagledamo temu apostazije na osnovu učenja samog Kur'ana, bit će očevidno da pitanje apostazije i jedne vrste zavjere koja je povezana s apostazijom, na koju Kur'an upućuje, nema nikakve veze s principom religijske slobode i pravom na afirmaciju ličnog prihvatanja islama ili bilo koje druge vjere. Shodno tome, krivično djelo zavjere koje Kur'an spominje ne predstavlja protivrječnost islamskom uvažavanju prava ljudi da vjeruju shodno svom izboru. Kur'an jasno kaže: *U vjeru nema prisiljavanja* (el-Bekare, 256); *Da Gospodar tvoj hoće, na Zemlji bi doista bili svi vjernici. Pa zašto onda ti da nagoniš ljude da budu vjernici?* (Junus, 99); *Ti nisi dužan da ih na Pravi put izvedeš, Allah izvodi na Pravi put onoga koga On hoće* (el-Bekare, 272).⁶ Razlog zbog kojeg Kur'an govori ovako jeste to da je krivično djelo koje je ranije spomenuto povezano s politički motiviranim zavjerama i pokušajima da se izazovu podjele u muslimanskoj zajednici, a ne s odlukom da se odbaci vjerovanje koje je jedanput prihvaćeno. Stoga, ne bi trebalo smatrati da to što se ovo djelo smatra vjerskim prijestupom poništava slobodu izbora da se vjeruje ili ne vjeruje. To je jednostavno povezano s promjenom ubjeđenja koja se događa u srcu, a ne s činom apostazije koji je, zapravo, političke i zavjereničke prirode.

Kako ja to vidim, razlog zabune i nedovoljne jasnoće u vezi s temom apostazije, a posljedično tome i pitanjem koje su muslimanski pravници označili pojmom *hadd er-ridde*, tj. islamskom propisane kazne za apostaziju, jeste neuspjeh u razumijevanju stajališta koje su Kur'an i Božiji Vjerovjesnik zauzeli prema arapskim politeistima tog vremena i rata koji im je

6 Vidi suru en-Nahl, 125; suru Muhammed, 32-35; suru el-Mu'minun, 107; suru er-Ra'd, 40 i suru el-En'am, 107.

objavljen kako bi ih vratili u okrilje „islama“ („ili islam ili rat“⁷). Kao rezultat tog nerazumijevanja, ranije spomenutim Poslanikovim riječima je dato općenito značenje kako bi se one primijenile na sve što bi se moglo označiti kao apostazija, kao da je ona presedan koji opravdava prisiljavanje određenih ljudi u određenim slučajevima na to da prihvate vjeru protivno svojoj volji.

Mnogi učenjaci smatrali su da kur'anski ajeti koji se odnose na postupanje prema arapskim politeistima Poslanikovog vremena, naročito takozvani „ajet o maču“, poništavaju kur'anske ajete koji pozivaju na religijsku slobodu i toleranciju prema nemuslimanima. Na osnovu koncepta derogacije (*nesh*) došli su do svojevrsnog formalnog rješenja za ono što smatraju nedosljednošću među kur'anskim tekstovima. Međutim, čineći to nisu uspjeli primijetiti činjenicu da se svaki kur'anski tekst odnosi na neki način na posebnu ljudsku situaciju ili slučaj koji se razlikuje od svih ostalih i da neki učenjaci s pravom smatraju kako se kur'anska pozivanja na derogaciju odnose na poruku islama i način na koji Kur'an zamjenjuje ranije Božije zakone koji su objavljeni prije njega. Razlog ove zamjene je taj što su ti ranije objavljeni zakoni, koji su bili relevantni za pojedine narode i ranije faze ljudskog razvoja, iskrivljeni s protokom vremena i bili prevaziđeni, pa su zbog toga poništeni i zamijenjeni. Sadašnja faza, za razliku od prethodnih, svjedočila je objavljivanje konačne, univerzalne poruke islama, koja pruža uputu koja je relevantna za ljude svugdje, u svim okolnostima i njihovim sadašnjim i budućim razvojnim etapama: *A tebi objavljujemo Knjigu, samu istinu, da potvrdi knjige prije nje objavljene i da nad njima bdi* (el-Ma'ide, 48).⁸

7 Za više detalja o ovom pitanju vidi Abdulhamid Ebu Sulejman, *Towards an Islamic Theory of International Relations: New Directions for Methodology and Thought*, IIIT: Washington, DC, 1986. Prijevod knjige na arapski koji je uradio dr. Nasser Ahmed al-Murshid al-Brayk je naslovljen *En-Nezarīje el-islamīje fī el-'alakat ed-devlīje: ittīdžahat džedīde li el-fīkr ve el-menhedžīje el-islamīje* (IIIT, 1993).

8 Kur'anske reference od ovog mjesta pa nadalje preuzete su od Muhammeda Asada, *The Message of the Qur'an* (bilj. prevodioca na engleski jezik).

Dakle, treba imati u vidu činjenicu da je islam, prije svega, poziv i izvor upute za ljude, za sve ljude, u odnosu na bilo koje okolnosti kojimabise mogli suočiti u svim vremenima i mjestima. Zbog toga kur'anski diskurs je globalan, a ne lokalan. Ne obraća se pojedinom ljudskom biću, niti pojedinoj rasi, jezičkoj grupi, srodničkoj lozi ili društvenoj klasi. Umjesto toga, on se obraća ljudima kao takvima, u svim njihovim okolnostima. Obraća im se kao kompetentnim, razumnim bićima koja pripadaju ovoj ili onoj civilizaciji. Prema tome, oni koji proučavaju Kur'an trebaju shvatiti da su paganski arapski politeisti i njihova primitivna, neuka beduinska plemena (pustinjski Arapi), koji su oličavali doba neznanja koje je vladalo prije dolaska islama, predstavljali poseban slučaj. Kao takvi, oni su se značajno razlikovali od drugih naroda oko njih, koji su, pripadajući civilizacijama koje su se odlikovale učenošću i mudrošću, bili „kulturalno kvalificirani“ na način koji daleko nadmašuje njihove beduinske arapske susjede. Iz tog proističe da pitanje kako treba postupati sa ovim primitivnim, neukim beduinskim plemenima nema nikakve veze s pitanjem slobode vjerovanja i uvjerenja, nego, umjesto toga, s nedostatkom kulturalne i društvene podesnosti:

Neki beduini govore: "Mi vjerujemo!" Reci: "Vi ne vjerujete, ali recite: 'Mi se pokoravamo!', jer u srca vaša prava vjera još nije ušla. (el-Hudžurat, 14)

Beduini su najveći nevjernici i najgori licemjeri, i razumljivo je što ne poznaju propise koje Allah Svome Poslaniku objavljuje. A Allah sve zna i mudar je. Ima beduina koji ono što daju smatraju nametom. I jedva čekaju da vas nesreća stigne – neka njih pogodi nesreća! A Allah sve čuje i sve zna. A ima beduina koji vjeruju u Allaha i u onaj svijet i koji smatraju da je ono što daju put da se Allahu približe i da Poslanikove blagoslove zasluže. To im je, zaista, dobro djelo. Allah će ih, sigurno, milošću Svojom obasuti, jer Allah prašta i samilostan je. (et-Tevbe, 97-99)

Oni u sebi kriju ono što tebi ne pokazuju. (Alu 'Imran, 154)

Zar oni traže da im se kao u pagansko doba sudi? A ko je od Allaha bolji sudija narodu koji čvrsto vjeruje? (el-Ma'ide, 50)

Kad su nevjernici punili svoja srca žarom, žarom paganskim, Allah je spustio smirenost Svoju na Poslanika Svoga i na vjernike. (el-Feth, 26)

U kućama svojim boravite i ljepotu svoju, kao u davno pagansko doba, ne pokazujte. (el-Ahzab, 33)

Dakle, ne bismo smjeli povezivati situaciju primitivnih pustinjskih Arapa i način na koji im se obraća s diskursom koji je prikladan za Poslanikove ashabe, koji su bili učenici Kur'ana i tragaoci za uzvišenom mudrošću oličenom u Božijem Vjervjesniku ili s diskursom koji je bio podesan za one koji su posjedovali drevne, napredne civilizacije i svete tekstove kao što su jevreji, kršćani, zoroastrejci i dr.

Ako pažljivo posmatramo kur'anska učenja sa ovim sveobuhvatnim pogledom i razumijevanjem, naći ćemo jasno objašnjenje kur'anskog stajališta prema primitivnim paganskim pustinjskim Arapima Poslanikovog vremena i politiku koju je Poslanik usvojio u odnosu na njih. Ta politika je bila utemeljena na ajetima koji se nalaze u surama el-Enfal (6) i et-Tevbe (9), koji naglašavaju društvenu i kulturalnu nekompetentnost i primitivizam ovih beduinskih plemena. U ovim dvjema surama kazuje nam se da ovi pustinjski Arapi, u cjelini uzevši, i dalje žive na osnovu predislamskog mentaliteta paganskog neznanja. Nisu pokazali privrežnost ugovorima, sporazumima ili zavjetima koje su dali, što je činjenica koja ih izolira i oduzima im svaku pouzdanost. Dakle, bilo je nemoguće živjeti u miru sa njima ili im vjerovati. U tom pogledu oni su bili poput hijena i vukova, usljed čega je postojala izuzetna humanitarna potreba da ih se uvede u društvo koje bi ih prilagodilo i u njih usadilo humane vrijednosti koje su oličene u društvenim i kulturalnim prioritetima islama.

Dva najvažnija stuba islamske društvene organizacije jesu zajednički namaz i zekat. Bilo je suštinski važno da se pustinjske

Arape organizira u društvenom pogledu, kroz njihovo uključivanje u zajednicu namaza, kao i materijalnom pogledu, zahtijevajući od njih da plaćaju zekat koji je suštinski dio zajednice solidarnosti. Niko ih ne bi kritikovao ili napadao na bilo koji način sve dok bi sudjelovali u zajedničkom namazu i pokazivali društvenu solidarnost kroz plaćanje zekata. Prema tome, oni koji su smatrani odgovornim za prihvatanje ili neprihvatanje islama bili su muškarci sposobni za borbu. Nije se postavljalo pitanje ženama jesu li primile islam ili ne. Zapravo, Božiji Vjerovjesnik je dao olakšicu jednoj grupi ljudi iz plemena Kurejš jednostavno zbog toga što je, kako je kazao, osjećao potrebu da tako postupi. To se dogodilo nakon što je Mekka osvojena, a islamski društveni sistem bio uspostavljen među primitivnim beduinskim arapskim plemenima na Arabijskom poluostrvu. Dakle, to što im je pružena olakšica nije više predstavljalo opasnost po islamski društveni sistem i njegovu stabilnost, naročito u urbanoj kurejšijskoj zajednici Mekke, protiv koje se ranije vodio rat kako bi se potčinila islamskoj vladavini, samo zato što su oni, skupa sa svojim saveznicima, povrijedili sporazum koji su zaključili sa muslimanima i njihovim saveznicima i počinili agresiju prema njima.

Zbog ovog razloga, također, nalazimo da je pravedni halifa Ebu Bekr es-Siddik, kao dalekovid i pronicljiv čovjek, prepoznao istinski značaj ajeta koji je ranije citiran: *Neki beduini govore: "Mi vjerujemo!" Reci: "Vi ne vjerujete, ali recite: 'Mi se pokoravamo!', jer u srca vaša prava vjera još nije ušla.*" (el-Hudžurat, 14) Ovaj ajet, sa svojim kulturalnim, humanim i društvenim implikacijama, aktualiziran je u vrijeme „kontrarevolucije“ koju su pvela neka pustinjska arapska plemena koja su odbila da se podrede humanom islamskom kulturalnom i društvenom sistemu. Ova „kontrarevolucija“ je otpočela tokom posljednjeg dijela Poslanikovog života pod vođstvom nekoliko tzv. poslanika. Kada je nakon Poslanikove smrti Ebu Bekr postao šef islamske države,

on je insistirao na tome da se povede rat protiv ovih pustinjskih Arapa i da ih se prisili da se potčine islamskom kulturalnom i društvenom sistemu. Ovo insistiranje je bilo zasnovano na njegovom dubokom i dalekovidom razumijevanju onoga što je Božiji Vjerovjesnik imao za cilj da ostvari i dalekosežnom značaju gore spomenutog kur'anskog ajeta. Ukratko, Ebu Bekr je uvidio da odbijanje pustinjskih Arapa da plaćaju zekat, čime se podvrgavaju zahtjevima islamskog društvenog sistema utemeljenog na solidarnosti, ili da uzmu učešće u njegovim društvenim događanjima (kroz zajednički namaz), nema veze sa vjerom. Umjesto toga, velikodušna islamska vjera morala je dotaći njihova srca po automatizmu onda kada su postali dijelom islamskog društvenog i kulturalnog tkanja.

Ovdje se ne pravi poređenje između civilizirane vjere islama i primitivnih, paganskih vjera koje su slijedili beduinski Arapi Poslanikovo vremena. Umjesto toga, ono što nas ovdje zanima jeste razlika između prefinjenog društvenog sistema koji se povezuje s islamom i sirovog i neciviliziranog sistema, kako u društvenom tako i kulturalnom smislu, koji je bio ovjekovječen od pustinjskih arapskih plemena. Međutim, ova tačka je postala nejasnom nekim od Poslanikovih ashaba, uključujući Omera ibn el-Hattaba zbog stanja žalosti u kojem su se našli nakon Poslanikove smrti i događaja koji su uslijedili, kao i zbog brojnih opasnosti s kojima su se oni i muslimanska zajednica susreli u to vrijeme. Konkretno, bili su suočeni s prijetnjom koja je mladoj muslimanskoj državi dolazila od strane Vizantijske i Perzijske carevine i istovremeno s teškoćama u pružanju otpora neredima koje su proizvela ova primitivna beduinska plemena koja su, okružujući Medinu i mladu islamsku državu sa svih strana, potpalila cijelo Arabijsko poluostrvo. Jer odbijajući da plaćaju zekat umjesto da ostanu dijelom civiliziranog, humanog društvenog sistema koji je islam uveo, ova plemena su se vratila u svoje pređašnje stanje primitivne nazadnosti, uprkos opasnostima koje su predstavljali njihov barbarizam,

rasizam i nasilje kulture utemeljene na pljački, orobljavanju i nezakonitom prisvajanju koje nije bilo kontrolirano moralnošću ili savjesnošću. Jedini vodič za postupanje pustinjskog Arapa bila je lojalnost njegovom plemenu: „Sve što jesam jeste da sam pripadnik Guzejjeha. Ako je Guzejjeh zaveden, i ja sam zaveden. A ako je Guzejjeh na pravom putu, i ja sam na pravom putu.“

Međutim, zahvaljujući pribranosti, oštroumnosti, viziji i shvatanju važnosti suprostavljanja neprijateljima, Ebu Bekr je ostao pri svom stavu i insistirao na borbi protiv ovih pobunjeničkih plemena koja su bila u procesu poništavanja svog islamskog identiteta kroz neplaćanje zekata. Odbio je dati bilo kakve naznake da će muslimani oslabiti pred bilo kojim od svojih neprijatelja i onih koji su čekali pravi trenutak da ih napadnu, kako unutar tako i izvan Arabijskog poluostrva. Ustrajao je na svom stavu unatoč zbuđenosti koja je obuzela neke ashabe koji su se protivili stavu koji je on zauzeo jer su oni posmatrali ono što se događalo kao pitanje vjere, a ne kao pitanje izvanjskog pokoravanja uprkos jasnom kur'anskom iskazu da vjera još nije ušla u srca pustinjских Arapa (el-Hudžurat, 14). Čini se da zbog brojnih tereta s kojima su se nosili u to vrijeme nisu uspjeli da shvate pravi razmjer opasnosti koju su predstavljala ova barbarska plemena, koja su čekala pravi trenutak da napadnu Medinu, kao što nisu bili svjesni potrebe da izbave ta plemena od njihovog vlastitog divljaštva. Oni, također, nisu uočili kako je važno da se ovim plemenima ne dozvoli da naruše zahtjeve civiliziranog i humanog društva i da se, zbog toga, spriječi njihova pobuna protiv islamskog načina života u korijenu. Bilo je onih koji su prigovarali Ebu Bekrovom pozivu da povede rat protiv pobunjenika, kazujući: „Oni govore ‘Nema boga osim Allaha’“ (Drugim riječima, oni potvrđuju vjerovanje u Božiju Jednoću, pa zašto bi trebalo voditi rat protiv njih?). Međutim, Ebu Bekrov odgovor bio je jednako brz koliko i odlučan: „Bože, budi mi na pomoći“, kazao je, „borit ću se protiv svakoga ko se usudi da odvoji namaz od plaćanja zekata!“ Zapravo, oni koji

se nisu slagali s Ebu Bekrovim stavom urazumili su se kada su shvatili ispravnost njegovog gledišta i ponovo se uvjerali u njegovo mudro vođstvo. Omer ibn el-Hattab je glasno iskazao ovu promjenu koja se dogodila u njegovom srcu kazavši: „Tako mi Boga, čim sam vidio Ebu Bekrovu odlučnost (Pošto je on, kao i ostali u muslimanskoj zajednici, bio duboko svjestan Ebu Bekrove čestitosti.), Bog je otvorio moje srce (za ono što je on namjeravao učiniti).

Dakle, svi – a prije svih Omer – uočili su ispravnost Ebu Bekrovog shvatanja i utemeljenosti njegove vizije. Uvidjeli su da nužnost suprostavljanja pustinjskim arapskim plemenima nema nikakve veze sa svjedočenjem vjere ili prihvatanjem doktrine (*Neki beduini govore: "Mi vjerujemo!" Reci: "Vi ne vjerujete ..."*), nego da je ona, naprotiv, povezana s izbjavljanjem tih plemena iz primitivnog nomadskog života oblikovanog po uzoru na „staro doba paganskog neznanja“, kao i s pružanjem mogućnosti da uznapreduju prema jednoj vrsti civiliziranog, humanog postojanja, bez kojeg istinski ljudski društveni život nije moguć. (*Ali recite: 'Mi se pokoravamo!', jer u srca vaša prava vjera još nije ušla.*) Takvo djelovanje nije trebalo samo da izbavi paganska pustinjska plemena, nego i da sačuva islamsku državu i civilizaciju od neznanja i primitivizma ovih plemena. To je činjenica koju, nažalost, većina učenjaka u kasnijim generacijama nije uspjela uočiti. Povezujući pogrešno zahtjeve civiliziranog, humanog života zajednice sa ljudskim pravom na slobodu vjere, ovi učenjaci su pogrešno zaključili da je moguće poništiti ovo temeljno ljudsko pravo – koje predstavlja temelj ljudske odgovornosti i temeljnu premisu poruke islama i svih objavljenih religija - u službi političkih interesa države. Oni su zasnovali ovaj zaključak na pojmu derogacije (*en-nesh*) unutar samog Kur'ana. Međutim, taj pojam nikada se ne može primijeniti na Kur'an, osim ako propuštamo da razumijemo konceptualnu prirodu Kur'ana koji se obraća ljudima u svim situacijama i na način koji obuhvata sva vremena i mjesta ili

ukoliko kažemo, Bože sačuvaj, da Kur'an sadrži samokorekcije koje se temelje na ponovnom razmatranju iskaza koji su dati ranije. Međutim, nijedan musliman ne bi svjesno iznio takvu tvrdnju pošto su svaki ajet, pojam i zapovijed koje Kur'an sadrži povezani s nekom situacijom s kojom se ljudi suočavaju, bilo kao pojedinci ili kao društvo, na ovom ili onom mjestu. Dakle, gotovo svaki musliman složio bi se da mora voditi računa kada odgovarajuća situacija zahtijeva primjenu svake pojedine kur'an-ske zapovijedi ili opomene.

Svako kur'ansko pozivanje na derogaciju (*nesh*) s pravom se posmatra kao odnos Kur'ana sa Božijim objavljenim porukama koje su došle prije njega. Takve poruke, koje su primili prošli narodi u ranim fazama ljudskog razvoja, bile su kasnije iskrivljene i/ili zaboravljene, a sada su zaobiđene i potisnute konačnom, univerzalnom islamskom porukom, koja pojašnjava koji njihovi aspekti ostaju važećim a koji bivaju poništeni:

A tebi objavljujemo Knjigu, samu istinu, da potvrdi knjige prije nje objavljene i da nad njima bdi. (el-Ma'ide, 48)

Mi nijedan propis ne promijenimo, niti ga u zaborav potisnemo, a da bolji od njega ili sličan njemu ne donesemo. (el-Bekare, 106)

On tebi objavljuje Knjigu, u njoj su ajeti jasni, oni su glavna Knjige, a drugi su manje jasni (*mutešabihat*).⁹ Oni čija su srca pokvarena – željni smutnje i svog tumačenja – slijede one što su manje jasni (*ma tešabehe minhu*). A tumačenje njihovo zna samo Allah. Oni koji su dobro u nauku upućeni govore: "Mi vjerujemo u njih, sve je od Gospodara našeg!" – A samo razumom obdareni shvaćaju. (Alu 'Imran, 7)¹⁰

9 I Abdullah Yusuf Ali i Asad razumijevaju pojam *mutešabihat* u smislu da se odnosi na kur'anske ajete koji su figurativni ili metaforični (bilj. prevodioca na engleski).

10 Arapski pojam *tešabuh* ne može se uzeti u značenju dvosmislenosti ili nejasnoće, u značenju Kur'ana ili njegovog načina izražavanja. Bože sačuvaj, da iznosimo takvu tvrdnju o Božijoj Knjizi! Naprotiv, cijeli Kur'an je jasan i iscrpan, kako se navodi: *U Kur'anu na arapskom jeziku, u kome nema nikakve protivrječnosti* (Ez-Zumer, 28). Kao što su sugerisali brojni učenjaci, pojmovi *tešabuh/mutešabih* moraju se odnositi na sličnost koja postoji između

Jasno je onda da pobuna koju su povelala pustinjska arapska plemena nije imala veze s nametanjem određenog uvjerenja ili vjere; niti je imala veze s tim da li su oni Arapi ili nearapi, da li pripadaju plemenu ili rodu Muhammeda, a.s., ili da li su oni oslonac islamske države koju je on predvodio. Uostalom, ništa od ovoga nije moglo promijeniti prirodu islamske poruke, ljudsku odgovornost, islamski poziv ili islamski diskurs koji je namijenjen svijetu u svoj njegovoj raznolikosti. Zbog toga, to nije moglo, pod bilo kojim okolnostima, poništiti pravo i

kur'anskih kazivanja, referenci i zapovijedi i onih koji se nalaze u ranijim svetim tekstovima, koji se tiču historijskih događaja i Božijih objavljenih poruka koje su iskrivljene i krivotvorene sa mitovima ove ili one vrste. Kur'anski ajet koji je naprijed citiran primjećuje činjenicu da određeni tendenciozni ljudi iskorištavaju sličnost koja postoji između kur'anskih tekstova i ranijih kazivanja i referenci kako bi umetnuli mitove, praznovjerja, basne i paganska vjerovanja u islamsku poruku, premda su upravo ti elementi iskrivili mišljenje ranijih naroda i zajednica te krivotvorili Božije objavljene poruke koje su primili. Nažalost, prihvatanje čak i ograničenog broja iskrivljenih tekstova može imati efekat iskrivljavanja islamskog misaonog sistema i uništavanja mnogih njegovih principa, baš kao što jedna kap otrova može u potpunosti uništiti do tada zdravo tijelo. Prema tome, ne smije se pomiješati ni jedan jedini tekst koji je u proturiječju sa univerzalnim istinama, ciljevima i principima islamskog misaonog okvira. Iz tog razloga, od vitalne je važnosti da se kritički odnosimo spram sadržaja tekstova koji nam dolaze. Avaj, neki učenjaci su, međutim, pogrešno razumjeli značenje pojmova *mutešabihat/ma tešabehe* koji se javljaju u gornjem stavku, tumačeći ih u značenju nedostatka jasnoće. Ovo pogrešno razumijevanje široko je otvorilo vrata u mnogim komentarima Kur'ana, knjigama o historiji koje su napisali muslimanski naučnici i hadisima za unošenje iskrivljavanja, praznovjerja, mitova, paganskih vjerovanja i upitnog jevrejskog znanja u islamske spise.

Kao što smo vidjeli, unošenje takvih materijala i vjerovanja u islamske spise omogućeno je pogrešnim razumijevanjem pojmova *mutešabihat/ma tešabehe* od strane nekih muslimanskih učenjaka, kao i tendencioznim motivima na strani drugih. Međutim, koji god uzrok bio, ova pojava se pokazala veoma štetnom po muslimansku zajednicu koja trpi njene loše posljedice do danas. Stoga, oni koji ulažu napore da iskorijene ove štetne elemente moraju nastaviti s kritičkim proučavanjem poslaničkih hadisa – kako njihovih tekstova, tako i lanaca prenošenja – iz čvrsto utemeljene kur'anske perspektive s ciljem da se islamsko mišljenje oslobodi od lažnih vjerovanja i štetnih praznovjerja, bila ona otvorena ili prikrivena, naročito onih koja potječu iz jevrejskog znanja, koja su toliko potkopala sistematsko, naučno islamsko mišljenje.

Kazivanja i informacije s kojima se susrećemo u Kur'anu o prošlim narodima, poslanicima, božanski objavljenim porukama i događajima ne zahtijevaju dodatne detalje ili objašnjenja koja se izvode iz religija ili spisa ranijih naroda. Sve što bi trebalo zanimati muslimana jeste ono što je napisano

slobodu svakog čovjeka da izabere vjerovanje koje on ili ona žele da prihvate, tj. da dođe do svog vlastitog ličnog ubjeđenja koje se tiče značenja ljudske egzistencije i odgovornosti čovjeka.

Nema razloga za bojazan da bi se oni koji su istinski upoznali islam, povjerovali u Boga i Sudnji dan i činili dobra djela u ovozemaljskoj sferi onda okrenuli od islama. Uostalom, pojedinci poput ovih ne bi imali razlog ili motivaciju da se vrate praznovjerju, prohtjevima novog doba ili nihilizmu. S druge strane, društvo, država i institucije koje su odgovorne za promociju islama i islamskog obrazovanja mogu biti odgovorni za neuspjeh da pruže upute kako javnosti općenito, tako i mladim generacijama posebno, kako da pravilno razumiju islam i žive istinski islamski život. Takve institucije mogu nametati pretjerana ograničenja, zabrane i kazne zbog grešaka koje su počinili neuki pojedinci i laici čija doktrina je izvan kolosijeka. Kao rezultat ovog nemara i pretjerivanja, vjera u općoj populaciji u mnogim zemljama postala je tek nešto malo više od riječi koje ljudi izgovaraju i izvanjske pojavnosti lišene vjerodostojnog razumijevanja ili snage ubjeđenja.

u samom Kur'anu, dok sve ostale detalje ili tumačenja – koja su irelevantna za razloge zbog kojih je ovaj materijal uvršten u Kur'an – treba prepustiti Bogu. Praksa tumačenja Kur'ana na osnovu detalja iz prethodnih objava ili spisa ranijih naroda – koji bi mogli biti lažni ili iskrivljeni – samo otvara vrata grešci, nepotrebnoj podjeli i nazadovanju. Stoga, ono nema korisnu svrhu za muslimana, jer da ima, takvi detalji bili bi uvršteni u sam Kur'an.

Kazivanje o stanovnicima pećine u suri el-Kehf može poslužiti kao primjer kur'anskog učenja kako se na odgovarajući način odnositi prema kazivanjima, događajima i pitanjima koja se tiču ranijih naroda i božanskih poruka koje su primili. Bog objavljuje: *Misliš li ti da su samo stanovnici pećine, čija su imena na ploči napisana, bili čudo među čudima Našim?* (el-Kehf, 19); *Neki će reći: „Bila su trojica, pas njihov je bio četvrti“, a neki će govoriti: „Bila su petorica, pas njihov je bio šesti“, nagađajući ono što ne znaju, dok će neki reći: „Bila su sedmorica, a pas njihov bio je osmi.“ Reci: „Gospodaru mome je dobro poznat njihov broj, samo malo njih to zna. Zato ne raspravljaj o njima osim površno, i ne pitaj o njima od njih nikoga!*“ (18:22); *A oni su ostali u pećini svojoj tri stotine i još devet godina. Reci: „Allah najbolje zna koliko su ostali; tajne nebesa i Zemlje jedino On zna. Kako On sve vidi, kako On sve čuje! Oni nemaju drugog zaštitnika osim Njega, a On ne uzima nikoga u odlukama Svojim kao ortaka.“ Kazuju iz Knjige Gospodara svoga ono što ti se objavljuje, niko ne može izmijeniti riječi Njegove, pa ni ti; osim kod Njega, nećeš naći utočišta nikakva.* (18:25-27)

Ako se neko okrene od islama i od vjere u Boga i Njegovog Vjerovjesnika, a ipak nastavlja da radi dobra djela na ovom svijetu, njegova ili njena apostazija morala bi biti ili rezultat duševnog oboljenja ili neznanja, ili u službi nekog ideološkog, političkog ili materijalnog cilja. Svaki slučaj apostazije treba tretirati na način koji mu najbolje pristaje. Ako je njegov osnovni uzrok duševno oboljenje, potrebno je liječiti to oboljenje. Ako je osnovni uzrok nepoznavanje činjenica, potrebno je tretirati je pružanjem pojedincu većeg znanja i uvida i pojašnjavanjem pitanja koja su pokrenula sumnje u njegovom ili njenom umu. Postoje brojni slučajevi ove vrste u našem vremenu zbog nedosljednosti i neprimjerenosti diskursa u savremenoj islamskoj misli, kao i praksama koje se primjećuju među modernim muslimanima. Štaviše, bilo da smo suočeni sa slučajem duševnog oboljenja ili nepoznavanja činjenica, ostaje mogućnost da takva osoba neće odgovoriti na liječenje ili pristup koji se usvoji kako bi ga se vratilo u polje islama. Može se dogoditi da se osoba koja pati od duševnog oboljenja ne oporavi, a da osoba kojoj se pažljivije pojasne činjenice islama i dalje ne pokaže otvorenost prema onome što je naučila. Ipak, i u takvim slučajevima, pojedincu se mora dati sloboda izbora. Oni koji odbace islam iz oholosti i tvrdoglavosti imaju odgovornost za svoj izbor iako je, kako smo pojasnili, mala vjerovatnoća za takvo nešto onda kada je osoba zdravog uma i kada smo mi izvršili svoju dužnost da obradujemo pojedinca i da ga pozovemo da ponovo primi islam. Nema razloga za bojazan da bi se neko ko je postigao ispravno razumijevanje islama okrenuo od njega.

Međutim, najžalosnija situacija od svih, kojoj ćemo posvetiti značajnu pažnju, jeste kada potreba koja se javila iz krajnjeg siromaštva i nezaposlenosti dođe u kombinaciji sa nepoznavanjem vjere, neiskustvom adolescencije, brzopletošću i neobuzdanim očekivanjima omladine, zapuštenošću i nespособnošću države i prisutnošću pojedinaca koji vrebaju priliku

da iskoriste ovu situaciju za svoje destruktivne ciljeve. Ako se apostazija događa u službi nekog konkretnog cilja, naročito ako je taj cilj da se nanese šteta muslimanima širenjem podjela u njihovim redovima ili iskrivljavanjem učenja njihove vjere, onda stvar postaje veoma ozbiljna. Tada svaki slučaj treba istražiti na temelju njegovih osnovnih uzroka i motiva i njegovih posljedica. Najozbiljniji slučajevi mogu se svrstati skupa sa oružanom pobunom i razbojništvom (*el-hirabe*) i širenjem nereda na zemlji (*el-ifsad fi el-erd*). Slučajevi poput ovih zasigurno ne bi bili relevantni za pitanje religijske slobode. Što se tiče propisane kazne, ona bi trebala biti diskrecione prirode i zasnovana na pojedinostima date situacije i posljedicama do kojih je dovela.

Ako se može pretpostaviti da osoba koja je počinila apostaziju uistinu razumije šta je islam i ako je pojedinac uporan u njegovom odbacivanju, bilo zbog nezahvalnosti i tvrdoglavosti, bilo zbog zbunjenog pogleda na stvari, neznanja ili predrasude, to se može smatrati izuzetnim slučajem koji proističe iz lišenosti i greške koja nema nikakve veze sa nekom vrstom zavjerečničke apostazije koju smo gore spomenuli. Taj pojedinac mora nositi teret odgovornosti za izbor koji je napravio, a jedino što preostaje drugima je da rade kako bi mu omogućili da stvari vidi jasnije i da ga pozivaju da se vrati vjeri: *Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj! Gospodar tvoj zna one koji su zalutali s puta Njegova, i On zna one koji su na Pravome putu.* (en-Nahl, 125) - *I nijedan grješnik neće grijehove drugog nositi.* (Fatir, 18)

U vezi s apostazijom koja je počinjena sa zavjereničkim, prizemnim motivom, Kur'an se poziva na pojedinačni slučaj koji je uključivao izdaju i zavjeru. Konkretno, neki jevreji u Medini pretvarali su se da su vjernici, da bi se nakon toga izjasnili kao nevjernici s ciljem da prouzrokuju podjelu među muslimanima: *Neki sljedbenici Knjige govore: "Pokažite da i vi vjerujete u ono što se objavljuje vjernicima, i to na početku dana, a pri kraju dana*

to porecite ne bi li i oni svoju vjeru napustili.“ (Alu ‘Imran, 72) Ipak, Kur’an ne spominje ovosvjetsku sankciju za ovaj grijeh, ma kako on bio gnusan. Umjesto toga, prepušta to pitanje vlasti i diskreciji države u njenom svojstvu zaštitnika ljudi. Šef države u to vrijeme bio je Božiji Vjerovjesnik koji bi ispitao stvar i odlučio koja bi kazna bila najprikladnija s obzirom na počinjeno djelo i okolnosti koje su ga okruživale: *O vjernici, pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku i predstavnicima vašim.* (en-Nisa’, 59) Prema nizu hadisa, Božiji Vjerovjesnik je odgovorio prijetnjom smrtnom kaznom ovim zavjerenicima, koji su širili nered na zemlji i vodili rat protiv islama i muslimanske države, govoreći: „Pogubite onoga ko promijeni svoju vjeru.“ Ova prijetnja jasno je bila u vezi s političkom intrigom, a ne samim pitanjem izbora i slobode vjere. Bilo kako bilo, prijetnja je imala željeni učinak u smislu da je sačuvala mir u muslimanskoj zajednici i, istovremeno, sačuvala živote zavjernika, jer je zavjera time sašječena u korijenu.

Osim toga, on je naredio muslimanskoj zajednici da pruži otpor onima koji kuju zavjere protiv njega putem obmanjivanja i izazivanja podjela ili kroz korištenje, naročito, poezije, koja je bila najvažnija i dobro poznata umjetnička forma u Poslanikovom vremenu i mjestu i najdjelotvornija u klevetanju islama i muslimana – kaljajući njihovu reputaciju i podstičući negativna osjećanja prema ili među njima putem laži i nepravednih tvrdnji. Kur’an je prepun odgovora na prigovore koje su iznosili različiti pojedinci i sumnji koje su izazivali njegovi kritičari. Što se tiče umjetnosti, bila to poezija koja je imala tako istaknuto mjesto u prošlosti ili današnji romani, crteži, pjesme i filmovi, njihov cilj je da omalovaže, zloupotrijebe, oklevetaju i zavedu, pa ovdje dolazi do pitanja krivice i kazne.¹¹ Sada u civiliziranim

11 Postoji značajna razlika između istraživanja, proučavanja i dijaloga, s jedne strane, i klevetanja i omalovažavanja, s druge strane. Prvo se temelji na mišljenju, dokazu i razumnoj argumentaciji, dešava se u predavaonicama i na forumima za razmjenu znanja, dok se drugo ne temelji ni na čemu drugom do uvredama, zloupotrebi i vrijeđanju dostojanstva drugih, kao kada neko

društvima na snazi su zakoni koji se temelje na onome što oni vide kao pitanja svetosti i ljudskog dostojanstva, i za koje se smatra da imaju prednost nad slobodom govora. Najpoznatiji od takvih zakona jesu oni koji zabranjuju da se negira nacistički holokaust koji je počinjen nad jevrejima Njemačke u vrijeme Adolfa Hitlera. Međutim, neki neprijatelji muslimanske zajednice i islama koriste umjetnička sredstva da podstaknu neprijateljstvo i prezir prema islamu, muslimanskoj zajednici i onome što muslimani smatraju svetim, imajući na umu da muslimani sada predstavljaju jednu petinu čovječanstva i da su prisutni u gotovo svakoj zemlji u svijetu.

Dakle, vlade i populacije muslimanskih zemalja trebaju vršiti pritisak putem diplomatskih sredstava i ekonomskih bojkota kako bi spriječili druge da vrijeđaju islam, kaljaju njegovu reputaciju i uključuju se u raspirivanje mržnje prema muslimanskoj zajednici, njenim vjerskim vrijednostima i onim stvarima koje ona drži svetim. Pored toga, oni trebaju zahtijevati da nemuslimanske vlade donesu zakone koji će djelovati odvrćajuće prema onima koji rade na širenju prezira i mržnje prema drugim religijama i narodima. Ali, dok se ne donesu takvi zakoni i kazne za njihovo narušavanje, neće biti nikakve koristi od toga da se traže izvinjenja od ove ili one vlade. To se može jasno vidjeti iz činjenice da je negiranje holokausta sada zvanično kriminalizirano. Stoga, došlo je vrijeme da i muslimanske i nemuslimanske vlade, također, kriminaliziraju pokušaje da se širi neprijateljstvo prema islamu, ne da bi se obuzdala sloboda

lažno optuži suprugu ili majku druge osobe za nepristojnost ili baca ljagu na ono što drugi smatra najsvetijim, naročito ako, u tom postupku, koristi neku vrstu umjetničkog sredstva kao što je pjesma, crtež, poema, roman ili neka druga forma pismenog izražavanja, kako bi javnosti predstavio svoj profani napad na čast drugoga. U takvoj situaciji povrijeđena strana će sigurno biti rasrdena i neće se zadovoljiti ni sa čim osim da vidi napadača sankcioniranog i zaustavljenog u njegovim nastojanjima. Mnoge povrijeđene strane, u momentu ljudske slabosti, mogu čak odgovoriti uzimanjem zakona u svoje ruke bez obaziranja na posljedice. Stoga, neophodno je razumjeti takvu dinamiku i spriječiti ih od početka, naročito onda kada se to tiče onoga što ljudi i narodi smatraju najsvetijim.

istraživanja, studiranja, ispitivanja i akademske razmjene – koje, naprotiv, islam i muslimanski učenjaci srdačno odobravaju – nego, umjesto toga, da se spriječe kleveta, omalovažavanje i vrijeđanje dostojanstva drugih u umjetničkim kontekstima u kojima se svijest, kritička percepcija i potraga za istinom namjerno suspendiraju, činjenice se iskrivljavaju, a javnost se pothranjuje netačnih percepcijama i neutemeljenim optužbama. Klevete, uvrede, zloupotrebe, iskrivljene perspektive, podjele, mržnja i ozlojeđenost koje se posljedično javljaju spadaju u principijelne razloge napetosti i sumnji koje postoje decenijama i, čak, stoljećima između muslimana i nemuslimana na Zapadu. Takva neprincipijelnost i nečasnost daleko su od znanstvenog istraživanja i potrage za istinom i svrhovitim dijalogom čiji cilj je da se postignu reforma i komunikacija između različitih nacija, naroda, civilizacija, religija i kultura u svijetu.

Stoga, kazna kojom je Božiji Vjerovjesnik, u svojstvu šefa islamske države u to vrijeme, zaprijetio onima koji počine krivično djelo kovanja zavjere kako bi podstakli pobunu ili unijeli podjele u muslimanskom društvu bila bi diskrecione naravi. Drugim riječima, zavisila bi od prosudbe Poslanika kao osobe kojoj je povjerena vlast nad državom, o tome koja kazna bi bila prikladna za ovaj ili onaj pojedinačan slučaj i ovu ili onu pojedinačnu okolnost. Kao takva, kazna o kojoj je Poslanik govorio u toj pojedinoj situaciji ne primjenjuje se po automatizmu na druge situacije. Istovremeno, trajna poruka koju trebamo primiti iz ove prijetnje je da podrivanje sigurnosti muslimanskog društva i dobrobit njegovih građana i institucija, u svakom slučaju, predstavlja ozbiljan krivični prijestup koji se svrstava u istu kategoriju sa oružanom pobunom i širenjem nereda na zemlji, te da oni koji su krivi za činjenje ovog krivičnog prijestupa pod vladavinom muslimanske države mogu biti podvrgnuti strogoj kazni.

Dakle, jasno je da kazna koja se odnosi na zločine koji nisu konkretno imenovani u Kur'anu, ali koji imaju utjecaj na

društvo, koji nije ništa manje štetan od onih koje prourokuju zločini ubistva, seksualnog nemoralna, krađe, oružane pljačke, oružane pobune i širenja nereda na zemlji (na koje se sve redom poziva Kur'an), može se klasificirati skupa sa oružanom pobunom i širenjem nereda na zemlji. Svaki pojedinačan slučaj treba ispitati na osnovu svojstva osobe koja je počinila zločin, motiva koji stoji iza njega i posljedica kojima vodi, kako bi se odredila diskreciona kazna koja je srazmjerna datom slučaju unutar granica koje Kur'an propisuje za zločin oružane pobune. Međutim, ništa ne sprečava muslimanskog šefa države da izvrši amnestiju ako je dato pitanje tek nešto više od propusta u koji je neko upao u težnji za lahkom materijalnom dobiti. U današnje vrijeme vidimo slučajeve poput ovog koji uključuju prevaru od strane pojedinaca koji promoviraju određene stvari ili ciljeve kako bi prevarili i namamili djecu, neznalice i neobrazovane siromašne ljude.

Najžalosnije je da, zbog nemoći ili nesposobnosti, većina islamskih država, dobrotvornih institucija i organizacija na terenu ne čine ništa kako bi obrazovali uskraćene, siromašne, neuke dijelove svojih društava, naročito u zemljama koje se nalaze na rubu siromaštva i kojima nedostaju prosvijećene institucije sposobne da pruže utemeljeno vjersko obrazovanje. Zapravo, čak ne uspijevaju zadovoljiti ni njihove osnovne životne potrebe i plaćeni rad. Istovremeno, takve institucije izgubile su strpljenje sa evangelističkim organizacijama i lukavim aktivnostima koje provode među običnim ljudima. Međutim, vjerske institucije tih zemalja zadovoljavaju se s izdavanjem prijetnji onima koji su prihvatili takve organizacije, znajući sasvim dobro da samo to neće nimalo poboljšati stanje.

Ima onih koji vjeruju da je potrebno kazniti svakoga ko javno napusti islam i tvrdoglavo ustraje u svom nevjerstvu, obznajući da je usvojio neku praznovjernu religiju, rasističku ideologiju ili sekularnu, ateističku filozofiju, i da takve pojedince

treba prisiliti da se deklariraju kao muslimani pod prijetnjom strašne kazne. Međutim, oni koji zastupaju to uvjerenje trebali bi znati da pojedinci poput ovih predstavljaju iznimne slučajeve koji predstavljaju veoma malu skupinu i čije istupanje iz islama je došlo kao posljedica obrazovnog i društvenog nemara ili složenih psiholoških i materijalnih faktora. Dakle, očigledno je da rezultat takve prisile ne bi bilo vraćanje tih ljudi u islam. Umjesto toga, rezultat bi bilo formiranje šačice ogorčenih, ozlojeđenih licemjera koji su protiv svolje volje posađeni u središte muslimanskog društva i koji žele da se osvete islamu i muslimanima. Stoga bi bilo dobro da se zapitamo kakvo će dobro takva politika prisile donijeti i kakvu korist članovi muslimanske zajednice imaju od zarobljavanja tih licemjera u svojoj sredini.

Također je važno da shvatimo kako se slučajevi apostazije koji su posljedica neznanja ili bolesti temeljno razlikuju od onih koji su rezultat proučavanih motiva. Prema tome, može biti neophodno i prikladno da zaprijetimo onima koji njeguju takve motive, naročito onima čiji motivi predstavljaju stvarnu opasnost po muslimansku zajednicu, uz procesuiranje prema zakonu za zloupotrebu vjere kao zavjereničkog sredstva ili za nanošenje štete muslimanskoj zajednici. Pritom, možemo pomoći da se ti pojedinci odvrate od činjenja takvih krivičnih djela i akata gluposti. Potom, ako oni ustraju u svoje gluposti, neće imati koga da krive nego same sebe. Naravno, treba zapamtiti da je to stvar koja nema veze sa slobodom vjere, koju Kur'an izričito jamči svakom čovjeku.

Iz naprijed kazanog jasno je da pitanje vjere i vjerovanja u kontekstu islamskog prava mora ostati stvar dobrovoljnog prihvatanja i ličnog ubjeđenja. Siromaštvom i neznanjem mora se pozabaviti na način koji je najprikladniji za njih, dok se onima koji kuju zavjere kako bi djelovali sa štetnim motivima mora odgovoriti na zakonit način.

Ukratko, jasno je da tokom islamske historije, ono što se naziva „krivičnim djelom apostazije“ ili „kaznom za krivično djelo apostazije“ (*hadd er-ridde*) nije imalo veze sa vjerovanjem ili slobodom pojedinca da odabere svoju vjeru, slobodom koju islam poštuje i, zapravo, promovira. Umjesto toga, kao što smo imali priliku da spomenemo, imala je veze sa iznimnim slučajevima koji su uključivali individualne odgovore na neznanje, materijalnu potrebu, bolest ili skrivene motive. Jer činjenica je da su mnogi ljudi ušli u islam i nastavljaju ulaziti u islam po svojoj volji i želji. Stoga, muslimanske države i islamske obrazovne, humanitarne i dobrotvorne organizacije moraju obezbijediti njegu i pomoć siromašnima i obrazovanje koje je potrebno kako bi očuvali vjerske vrijednosti muslimanske zajednice i ispravnost njene vizije koja, ako se razumije kroz prizmu Kur'ana, predstavlja suštinu koju muslimanska zajednica mora obnoviti u cijelosti. Jer vizija predstavlja izvor psihološke snage koja proizvodi osobene potencijale, sposobnosti i konstruktivne kulturne doprinose muslimanske zajednice.

Muslimanska zajednica mora zaštititi svoju omladinu ne samo od nepoznavanja vlastite vjere nego i od siromaštva, stanja potrebe i iskušenja da traži zadovoljenje seksualne želje izvan bračne veze. Samo će na takav način biti moguće spriječiti one koji nastoje iskoristiti religiju radi materijalne dobiti ili ostvariti političku prednost kroz eksploataciju siromaštva, stanja potrebe i nezrelosti mladih ljudi, na način da se nezaposlenoj omladini nudi finansijska pomoć, a adolescentima i drugoj omladini, koja se ne može pridržavati seksualne apstinencije izvan braka, pružaju nedopuštena zadovoljstva, a sve s ciljem da ih zavedu i iskoriste za svoje iskvarene političke, pornografske, ideološke ili komercijalne agende.

Države koje vladaju tim ljudima imaju obavezu da se suprostave ovim beskrupuloznim grupama, bez obzira u kojoj formi one djeluju i da ih spriječe da nanose štetu muslimanskoj

zajednici, služeći njenim segmentima koji su u potrebi, u obrazovnom, socijalnom i ekonomskom pogledu, umjesto da im dozvoli da postanu plijen ovih grabežljivih vukova. Što se tiče onih koji promoviraju islam časnim, informiranim i razumnim sredstvima uvjeravanja i institucija koje ih predstavljaju, oni ne predstavljaju prijetnju po islam. Naprotiv, te institucije otvaraju vrata dijalogu, komunikaciji i istinskoj islamskoj samilosti i solidarnosti.

Apostazija u odnosu na vjerovanje i pravo

Drugo pitanje koje ostaje da se raspravi jeste razlika između prava duševno zdrave odrasle osobe da izabere sistem vjerovanja koji želi da usvoji i psihološkog, pravnog i vjerskog statelatjstva koje se vrši nad maloljetnicima i drugima. Islam dopušta muškarcu muslimanu da oženi kršćanku ili jevrejku jer prirodni, religijski i pravni autoritet i utjecaj koji on vrši na takvu ženu ne predstavlja opasnost za njeno vjerovanje ili njenu vjersku slobodu. Zbog toga je muškarcu muslimanu naređeno da poštuje vjeru i slobodu izbora svoje supruge kršćanke ili jevrejke, budući da on vjeruje u njene poslanike i sveto porijeklo postulata njene vjere s obzirom da one proizilaze iz prethodno objavljenih monoteističkih religija.¹² Stoga, njegova dužnost

12 Jedina kritika islama prema religijama koje su objavljene u praskozorje historije jeste da su one iskrivljene, zbog čega je nemoguće biti siguran da su tekstovi koji se povezuju sa njima tačni do posljednjeg slova u njihovoj sadašnjoj formi, kao i da su sve prethodno objavljene poruke došle određenoj grupi ljudi, što je činjenica koju priznaju istraživači i naučnici. Suština onoga čemu islam poziva sve narode sastoji se od priznavanja Božije jednoće (*et-tevhid*) i privrženosti ispravnom djelovanju u ovozemaljskom životu: *A oni koji vjeruju i čine dobra djela - oni su, zbilja, najbolja stvorenja.* (el-Bejjine, 7) - *Reci: „Gospodar moj zabranjuje razvrat, i javni i potajni, i grijehe, i neopravdano nasilje, i da Allahu smatrate ravnim one za koje On nikakav dokaz objavio nije, i da o Allahu govorite ono što ne znate.“* (el-E'raf, 33) - *Reci: „O sljedbenici Knjige, dođite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allahu ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Allaha, bogovima ne držimo!“* (Alu 'Imran, 64)

prema supruzi sastoji se jednostavno od toga da je blago poziva da prihvati islam i da se sa njom upusti u dijalog prožet uzajamnim poštovanjem:

O vjernici, vjerujte u Allaha, i Poslanika Njegova, i u Knjigu koju On Svome Poslaniku objavljuje, i u Knjigu koju je objavio prije. A onaj ko ne bude vjerovao u Allaha, i u meleke Njegove, i u knjige Njegove, i u poslanike Njegove, i u onaj svijet – daleko je zalutao. (en-Nisa', 136)

Recite: „Mi vjerujemo u Allaha i u ono što se objavljuje nama, i u ono što je objavljeno Ibrahimu, i Ismailu, i Ishaku, i Jakubu, i unucima, i u ono što je dato Musau i Isau, i u ono što je dato vjerovjesnicima od Gospodara njihova; mi ne pravimo nikakve razlike među njima, i mi se samo Njemu pokoravamo.“ (el-Bekare, 136)

Poslije njih poslali smo Isaa, sina Merjemina, koji je priznavao Tevrat prije njega objavljen, a njemu smo dali Indžil, u kome je bilo uputstvo i svjetlo, i da potvrdi Tevrat, prije njega objavljen, u kome je također bilo uputstvo i pouka onima koji su se Allaha bojali. (el-Ma'ide, 46)

Oni koji u Allaha i poslanike Njegove ne vjeruju i žele da između Allaha i poslanika Njegovih u vjerovanju naprave razliku, i govore: “U neke vjerujemo, a u neke ne vjerujemo”, i žele da između toga nekakav stav zauzmu - oni su zbilja pravi nevjernici; a Mi smo nevjernicima pripremili sramnu patnju. (en-Nisa', 150-151)

Allah će na Sudnjem danu odvojiti vjernike od jevreja, sabijaca, kršćana, poklonika vatre i mnogobožaca. Allah je, zaista, o svemu obaviješten. (el-Hadž, 17)

On vam propisuje u vjeri isto ono što je propisao Nuhu i ono što objavljujemo tebi, i ono što smo naredili Ibrahimu i Musau i Isau: “Pravu vjeru ispovijedajte i u tome se ne podvajajte!” Teško je onima koji Allahu druge ravnim smatraju da se tvome pozivu odazovu. Allah odabire za Svoju vjeru onoga koga On hoće i upućuje u nju onoga ko Mu se iskreno obrati. (eš-Šura, 13)

Poslanik vjeruje u ono što mu se objavljuje od Gospodara njegova, i vjernici - svaki vjeruje u Allaha, i meleke Njegove, i knjige Njegove, i poslanike Njegove: „Mi ne izdvajamo nijednog od poslanika Njegovih.“ I oni govore: „Čujemo i pokoravamo se; oprostite nam, Gospodaru naš; tebi ćemo se vratiti.“ (el-Bekare, 285)

One koji su vjerovali, pa i one koji su bili jevreji, kršćani i sabijci - one koji su u Allaha i u onaj svijet vjerovali i dobra djela činili - doista čeka nagrada od Gospodara njihova; ničega se oni neće bojati i ni za čim neće tugovati! (el-Bekare, 62)

Zatim smo, poslije njih, jednog za drugim naše poslanike slali, dok nismo Isaa, sina Merjemina, poslali, kojem smo Indžil dali, a u srca sljedbenika njegovih smo blagost i samilost ulili, dok su monaštvo oni sami, kao novotariju, uveli - Mi im ga nismo propisali - u želji da steknu Allahovo zadovoljstvo; ali, oni o njemu ne vode brigu onako kako bi trebalo, pa ćemo one među njima koji budu ispravno vjerovali nagraditi, a mnogi od njih su nevjernici. (el-Hadid, 27)

Mi smo te poslali svima ljudima da radosne vijesti donosiš i da opominješ, ali većina ljudi ne zna. (Saba', 28)

I prije tebe smo poslanike slali, o nekima od njih smo ti kazivali, a o nekima ti nismo kazivali. I nijedan poslanik nije mogao učiniti nikakvo čudo bez Allahove volje. A kad se Allahova prijetnja ispuni, biće presuđeno po pravdi i tada će nevaljali nastradati. (el-Mu'min, 78)

Mi, uistinu, Kur'an objavljujemo i zaista ćemo Mi nad njim bdjeti! (el-Hidžr, 9)

Međutim, islam ne dopušta muškarcu koji pripada jevrejskoj, kršćanskoj ili bilo kojoj drugoj religiji osim islama da oženi muslimanku, jer iz njegove vjerske pripadnosti proističe da on ne vjeruje u njenu vjeru i njena učenja ili svetost njenog poslanika. Prema tome, postoji razlog za bojazan da će, zbog urođenog mentalnog sklopa žene, kao i pravnog starateljstva i

autoriteta i psihološkog utjecaja koji muž vrši na suprugu i njenu djecu, on odabira da odgaja djecu da ne vjeruju ili čak da preziru njenu vjeru i svetost njenog Poslanika. Dakle, s obzirom na nastojanje islama da sačuva društveni poredak i otkloni potencijalne uzroke neslaganja i sukobe koji razdiru porodice i podstiču sektaške sukobe i društvene prevrate, on naučava da samo onom muškarcu koji je musliman od rođenja ili je prešao na islam može biti dato pravno i vjersko starateljstvo i autoritet nad muslimankom i njenom djecom. Štaviše, suprug musliman mora razumjeti da će, ukoliko napusti islam, prestajući da vjeruje u njegovu istinitost, svetost ili svetost njegovog poslanika, time narušiti uvjete svog bračnog ugovora i odustati od prava na svoju djecu. Ukratko, neće mu biti dato pravo da odgaja svoju djecu u nekoj drugoj vjeri osim islama, koji, kao stvar principa, uči njegovu djecu da vjeruju i poštuju sve božanski objavljene religije, njihove poslanike i njihova izvorna, autentična učenja. Neotuđivo je pravo djeteta da bude odgajano u islamu, dok se, istovremeno, uvažavaju njegovi roditelji na način da se poštuje vjera njegovog oca i njegovo pravo na vjeru koju ispovijeda, kao i vjera njegove majke. Nema potrebe naglašavati, naravno, da kada djeca postanu punoljetna, ona imaju pravo da odaberu vjeru kojoj žele pripadati, bez obzira o kojoj se vjeri radi. To je njihovo pravo na slobodu vjere, pravo koje islam jamči svima.

Ovo religijsko i pravno razlikovanje je važno za sigurnost društva i za postizanje religijske i denominacijske stabilnosti, te kako bi se osiguralo poštovanje prava svih osoba na njihove religije, vjerovanja, ugovore i obaveze. Samo kroz takvo razlikovanje bit će moguće spriječiti mentalno nestabilne i tendenciozne pojedince da siju razdor među različitim članovima i segmentima muslimanskog društva.

Manjine, muslimanske zajednice u inostranstvu i religijske razlike

Preostaje nam da se dotaknemo situacije muslimanskih manjina u nemuslimanskim zemljama, naročito u zapadnim zemljama, koje su sada dom sve većeg broja emigranata i lokalnog stanovništva koje pripada islamskoj vjeri. Situacija muslimana u ovim zemljama razlikuje se od one muslimana u islamskim zemljama, jer je religija većine populacija zapadnih zemalja – zbog različitih historijskih razloga, uključujući štetne prakse unutar crkava i iskrivljavanja koja su, u nekim slučajevima, učinila njihovo bogoslužje tek nešto malo više od mitskih rituala – marginalizirana i više ne igra utjecajnu ulogu u njihovim aktivnostima ili njihovom razumijevanju života i egzistencije. Ova situacija javlja se uprkos bogatstvu crkava i slobodi koju one uživaju u ostvarivanju aktivnosti koje odaberu.

To je razlog zbog kojeg se Evropska unija nije saglasila da dopusti pozivanje u svom nacrtu ustava na ove religije i njihov utjecaj na njihovu kulturu uprkos zahtjevu pape za unošenje date reference, jer narodi Evrope, u cjelini uzevši, nisu više religiozni. Umjesto toga, oni su postali agnostici. To će reći da oni imaju urođeno shvatanje da postoji viša sila izvan vidljivog svijeta. Međutim, s obzirom na formalizam i mitsku prirodu njihove religije, oni u njoj ne uspijevaju pronaći jednu vrstu sadržaja ili uvjerljivih, smislenih odgovora za kojima tragaju. Zbog toga oni nisu ateisti, međutim, nisu ni religiozni. Tačnije, ostavljajući pitanje religije po strani, oni ne percipiraju, niti znaju bilo šta o smislu života ili o tome šta se nalazi iza ove zemaljske egzistencije i onoga što je neposredno, materijalno i konkretno. Drugim riječima, kada je u pitanju značenje religije i srodnih pitanja kao što je nevidljivo područje: šta se nalazi izvan života na Zemlji, svrha s kojom je život stvoren i njegov konačni cilj, oni to ne znaju niti ih je briga za tim. A pošto nemaju uvjerljiv ili

prihvatljiv način da saznaju takve stvari, oni ostaju agnosticima. Što se tiče Sjeverne Amerike, naročito njenih velikih gradova i populacijskih središta na istočnoj i zapadnoj obali, stav ljudi tamo malo se razlikuje od Evropljana u smislu njihovih svakodnevnih nastojanja, interesa i briga.

Ovaj indiferentan stav prema pitanju religije ima svoje utjecaje i dimenzije koje su važne za odnos muslimana sa nemuslimanima u ovim zemljama, gdje mnogi ljudi, naročito žene, prihvataju islam. Pitanje koje se javlja u ovim zemljama glasi: kakav stav treba zauzeti, odnosno kako treba postupiti udata žena koja primi islam, da bi njen suprug postao musliman skupa sa njom? Treba li ona tražiti odvajanje i razvod? Ovo pitanje je teško, naročito ako se radi o starijoj osobi koja ima djecu, usljed čega i ona i djeca moraju trpiti posljedice razorene porodice, kao što su lišavanje prava na koja ima kao udata žena i njega koju je pružao otac djece.

Pitanje se javlja u kontekstu ovih neislamskih društava zato što, kao što smo primijetili, većina nemuslimana ne pridaje veliki značaj svojoj religiji na praktičnom nivou, zbog čega se ne bi ozbiljno zabrinuli ako bi njihovi supružnici ili djeca prihvatili bilo koju religiju koju odaberu. U slučajevima kao što su ovi, nalazimo da žena nije zabrinuta za psihološku moć ili autoritet svog supruga nad njom ili njenom djecom; dakle, ona nema razloga da se pribojava da se otac neće na odgovarajući način brinuti o svojoj djeci ili da joj neće dopustiti da postane muslimanka i odgaja svoju djecu kao muslimane. Razlika u ovoj situaciji između muškarca i žene ogleda se u tome da žena, za razliku od većine ljudi oko nje, sada brine o svojoj religiji i prirvržena je njoj s obzirom na blisku povezanost islama sa životima onih koji ga usvoje.

Koji je ispravan smjer djelovanja u takvim slučajevima? Žena može s pravom postaviti pitanje šta će se dogoditi njoj i njenoj djeci, i koju štetu bi ona i djeca mogli pretrpjeti ako bi ona

zahtijevala odvajanje i razvod, naročito ako joj je suprug dobar pratilac i ako nema razloga da strahuje da će se on miješati u njenu islamsku vjeru ili vjeru njene djece. Također, ona može imati razlog da se nada da će vremenom njen suprug postati musliman. Zapravo, postoje brojni slučajevi u kojima se upravo to dogodilo u zapadnim zemljama jer, zbog lijepog postupanja njihovih supruga i djece (sada muslimana) prema njima, mnogi muževi i očevi i sami prihvataju islam pod utjecajem svojih porodica.

Ovdje primjećujemo da one vrste štete od kojih islam nastoji da zaštiti žene i djecu ne postoje u ovim situacijama. Stoga, potrebno je postaviti pitanje da li bi bilo bolje, u interesu očuvanja dobrobiti ljudi i sprečavanja štete, da se od takvih supruga ne zahtijeva da se rastave od svojih nemuslimanskih muževa, jer takvo postupanje ne bi im donijelo korist, nego bi, zapravo, moglo proizvesti neizrecivu štetu.¹³

13 Možda bi u ovom kontekstu bilo prikladno skrenuti pažnju na sve lošije prakse odgoja djece i opadajući osjećaj odgovornosti od strane mnogih roditelja, koji zanemaruju potrebe svoje djece zbog preokupacije materijalnim uspjehom i konzumerističkim nastojanjima. Ovi fenomeni odražavaju napad Zapada na ono što je uporište muslimanskog morala i društvene kohezije (porodica), pošto je učestalost razvoda dostigla nezapamćene nivoe u islamskim društvima. Pitanje porodice je, dakako, neodvojivo od pitanja žena i njihove uloge kao majki.

Nemamo namjeru da naširoko govorimo o pitanjima koja se tiču žena muslimanki, a kojima smo se pozabavili u našoj knjizi pod naslovom *Ezme el-irade ve el-vidždan el-muslim (Križa muslimanske volje i osjećanja)*. Što se tiče pitanja porodice i roditeljstva, naša namjera je da, ako Bog da, posvetimo cijelu knjigu ovoj temi. Međutim, ono što nas ovdje zanima jeste da se ukratko osvrnemo na potrebu zauzimanja islamski utemeljenog pravnog stajališta koje bi pomoglo da se spriječi dalje pogoršanje porodičnog stanja kroz obuzdavanje tendencije kod mladih ljudi da žure sa razvodom braka bez razmišljanja o njegovim posljedicama, posebno kada one utječu na žene i djecu. Postoji hitna potreba da islamska pravna vijeća rasprave sredstva ograničavanja mogućnosti dobivanja razvoda na situacije u kojima je razvod dokumentovan u prisustvu sudije sa posebnom jurisdikcijom u bračnim predmetima, i u kojima je razvod obznanjen supruzi ili njenom zakonskom staratelju.

Ova procedura bi, prije svega, zahtijevala promišljanje i prisustvo jasne, pravilno promišljene namjere i odlučnosti prije nastanka razvoda. To bi, skupa sa obaveznim periodom čekanja, omogućilo pažljivo, neishitreno razmišljanje,

Mišljenja su podijeljena o ovom pitanju. Ipak, jasno je da se situacije s kojima se suočavaju muslimani kao manjine u zapadnim zemljama značajno razlikuju od onih s kojima se susreću u islamskim zemljama. Stoga, da bi se postigli viši ciljevi

dogovaranje i interveniranje zainteresiranih strana. Ova procedura precizirala bi prava supruge i djece i dokumentirala vremena i mjesta na kojima se ona primjenjuju, osiguravajući da se ženu ne sprečava od ponovne udaje, kao što se može dogoditi ako muž kaže svojoj supruzi da se razvodi od nje, a onda nastoji da se izvuče iz te situacije negirajući ono što joj je kazao, stavljajući ženu na taj način u bolan i neprijatan položaj.

Izjava kojom se muškarac razvodi od svoje supruge sama po sebi nema svetost. Tačnije, njena namjeravana svrha je da izrazi ozbiljnu namjeru da se rastavi od svoje supruge. Shvativši svrhu ovih riječi (tj. riječi: „ti si razvedena“, koje su muškarcu dopuštene da ih izgovori svojoj supruzi kako bi pokrenuo razvod) i uvjeren da ih Poslanikovi ashabi nisu oлакho izgovarali, pravedni halifa Omer ibn el-Hattab je bio veoma strog sa njima po pitanju razvoda. Kur'an jasno kaže da bi razvod bio konačan, mora biti potvrđen ne manje od tri puta: *Puštanje može biti dvaput, pa ih ili velikodušno zadržati ili im na lijep način razvod dati.* (el-Bekare, 229) Kada su se neki (ashabi) osmjelili da izjave razvod tri puta uzastopce, Omer (neka je Bog zadovoljan sa njim) im je rekao: „S obzirom na vašu žurbu da ostvarite određeni događaj, pobrinut ću se da se on dogodi.“ I, naravno, kao što je Omer predvidio, ashabi su kasnije počeli da pokazuju više samokontrole u tom pogledu.

Kada su ljudi postali opušteni i neupućeni u mnoge stvari koje se tiču njihove vjere, muškarci su počeli izricati iskaze o razvodu braka s pretjeranom lahkoćom kako bi pokazali svoj autoritet nad suprugama, kunući se da će se razvesti od njih ako ne dobiju nešto što oni žele ili ako žene urade nešto što oni ne žele. Odgovarajući na takav razvoj, veliki islamski autoritet Ahmed ibn Tejmije odstupio je od dotad jednoglasnog mišljenja među muslimanskim učenjacima i donio fetvu da je izricanje iskaza o razvodu tri puta ravno jednom razvodu braka.

Odnosno da li je to bilo jednako zavjetu da će se muškarac razvesti od svoje žene (osim ako ona ne ispuni njegove želje u vezi s nečim ili ostalo). Ako bi se utvrdilo da je to bio slučaj, čovjek koji je izrekao tu izjavu bi bio proglašen krivim za grijeh pred Bogom; od njega bi se tada tražilo da ponudi iskupljenje povezano s kršenjem zakletve (usp. el-Ma'ide, 89), a razvod ne bi bio odobren. Zapravo, neki učenjaci su išli tako daleko da su smatrali da, kada nerazboriti, neuki pojedinci izgovore iskaze o razvodu na neodgovoran, nepromišljen način, treba ispitati okolnosti u kojima su takvi iskazi izrečeni, skupa sa namjerom koja stoji iza njih, kako bi se spriječilo da djeca bespotrebno postaju siročad bez bilo kakve krivice. Pogrešne prakse poput ovih – čiji štetni efekti se šire izvan porodice na mnoge druge, podjednako važne aspekte života – mogu se svi tretirati zdravim odgojem i obrazovanjem djece. Stoga, nadati se da će, kroz ispitivanje okolnosti muslimanske zajednice i njihovih daljih implikacija u svjetlu viših ciljeva i tekstova islamskog prava, muslimanski učenjaci donositi fetve o ključnim porodičnim pitanjima koji će služiti da očuvaju porodicu i zaštite je od opasnosti koje joj prijete.

islamskog prava i ostvarili najbolji interesi muslimana, svaki pojedinačan slučaj treba razmotriti zasebno. Jedini način na koji se to može postići jeste da muslimanski učenjaci pažljivo razmatraju konkretne okolnosti u različitim mjestima u kojima žive, uključujući običaje i shvatanja koja upravljaju djelima i stavovima ljudi u tim mjestima.

Ako žena na Zapadu koja je prešla na islam nema razloga za bojazan da bi suprug mogao uskratiti njoj ili njenoj djeci pravo da prakticiraju novu vjeru, ona ne bi imala bilo kakve koristi da traži odvajanje i razvod, jer bi jedini predvidljiv ishod bio razaranje njene porodice i lišavanje djece prisustva oba njena roditelja u domu. Inače, ona neće imati izbor nego da zaštiti svoju religijsku slobodu i vjeru svoje djece ostvarujući rastavu i razvod i tražeći starateljstvo nad djecom, jer bi to bilo najkorisnije za njenu djecu i njihov odnos sa oba roditelja. Ovdje treba naglasiti još jedanput da se ova situacija razlikuje od one s kojom se susreću pojedinci koji žive u islamskoj zemlji, gdje se odluka o napuštanju islama mora nužno posmatrati kao ona koja proističe iz vjerskih ili psiholoških faktora, jer ne bi imalo smisla da neko jednostavno svjesno odbaci islam, gubeći svaki interes za svoju religiju.

Treba se podsjetiti da religijsko starateljstvo nad djetetom i bilo koja druga vrsta starateljstva, u tom slučaju, treba, u prvom redu, da služi najboljim interesima djeteta, te da je najbolji odnos koji dijete može imati sa svojim roditeljima, a ne samo sa jednim od njih, jeste onaj koji se temelji na islamskom odgoju, jer će islam naučiti dijete da uvažava podjednako oba roditelja. Dakle, roditelji trebaju biti svjesni ove činjenice i njenih važnih posljedica na psihološko blagostanje njihove djece. Uostalom, ni jedno dijete ne bi trebalo biti obavezano da prezire bilo kojeg od svojih roditelja zbog nedostatka uvažavanja religije tog roditelja. Umjesto toga, ono treba biti podstaknuto da poštuje oba roditelja kao i njihove religije jer mu islam to zapovijeda:

I Allahu se klanjajte i nikoga Njemu ravnim ne smatrajte! A roditeljima dobročinstvo činite, i rođacima, i siročadi, i siromasima, i komšijama, bližnjim, i komšijama daljnjim, i drugovima, i putnicima, i onima koji su u vašem posjedu. Allah, zaista, ne voli one koji se ohole i hvališu. (en-Nisa', 36)

Gospodar tvoj zapovijeda da se samo Njemu klanjate i da roditeljima dobročinstvo činite. Kad jedno od njih dvoje, ili oboje, kod tebe starost dožive, ne reci im ni: "Uh!" - i ne podvikni na njih, i obraćaj im se riječima poštovanja punim. (el-Isra', 23)

Mi smo svakog čovjeka zadužili da bude dobar prema roditeljima svojim. Ali, ako te oni budu nagovarali da Meni nekoga ravnim smatraš, o kome ti ništa ne znaš, onda ih ne slušaj. Meni ćete se vratiti, pa ću vas Ja o onome što ste radili obavijestiti. (el-'Ankebut, 8)

A ako te budu nagovarali da drugog Meni ravnim smatraš, onoga o kome ništa ne znaš, ti ih ne slušaj i prema njima se, na ovome svijetu, velikodušno ponašaj, a slijedi put onoga koji se iskreno Meni obraća; Meni ćete se poslije vratiti i Ja ću vas o onome što ste radili obavijestiti. (Lukman, 15)

Reci: „O sljedbenici Knjige, dođite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allahu ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Allaha, bogovima ne držimo!" Pa ako oni ne pristanu, vi recite: "Budite svjedoci da smo mi muslimani!" (Alu 'Imran, 64)

(...) Oni su riječi s mjesta na kojima su bile uklanjali, a dobar dio onoga čime su bili opominjani izostavili. I ti ćeš kod njih, osim malo njih, neprestano na vjerolomstvo nailaziti, ali im oprosti i ne karaj ih! - Allah, uistinu, voli one koji čine dobro. (el-Ma'ide, 13)

Oni, pored Allaha, bogovima smatraju svećenike svoje i monahe svoje i Mesiha, sina Merjemina, a naređeno im je da se samo jednom Bogu klanjaju - nema boga osim Njega. On je vrlo visoko iznad onih koje oni Njemu ravnim smatraju. (et-Tevbe, 31)

Mi tebi objavljujemo Knjigu da bi im objasnio ono oko čega se razilaze, i da bude vjernicima uputa i milost. (en-Nahl, 64)

Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj! Gospodar tvoj zna one koji su zalutali s puta Njegova, i On zna one koji su na Pravome putu. (en-Nahl, 125)

A ko govori ljepše od onoga koji poziva Allahu, koji dobra djela čini i koji govori: "Ja sam doista musliman! (Fussilet, 33)

Ukratko, moramo voditi računa da uredno pravimo razliku između različitih dimenzija vjerovanja i pravnih pitanja. Jer samo tada možemo ispuniti više ciljeve islamskog prava, uključujući očuvanje istinske religije, života i časti, te postizanje koristi i sprečavanje štete, kako individualne, tako i kolektivne. Samo tada možemo zaštititi i pojedinca i zajednicu od poteškoće, razdora, religijskih i sektaških sukoba. Oni koji imaju vlast nad zajednicom, njeni učenjaci i oni koji se uključuju u konsultacije u njeno ime trebaju biti svjesni takvih razlika, jer će se u protivnom društvom upravljati na arbitraran način, tj. na osnovu loše koncipiranih naredbi i pravnih pravila kojima nedostaje istinsko uporište u znanju, istraživanju, učenju ili razumijevanju svakodnevnih okolnosti ljudi. Oni kojima nedostaje prodorna, sveobuhvatna perspektiva koja je neophodna za odgovarajuće upravljanje društvom, utjelovljuju mentalitet koji se odražava u poslovicama kao što su: „Sve dok to nije tvoja koža, prevuci je preko trnja.“ - „Onaj ko prima batine nije kao onaj koji broji udarce!“

Možda bi bilo dobro da razmislimo o priči o Nasrudin-hodži, poznatijem kao mudri Džuha, koji je želio pružiti lekciju svom narcisoidnom susjedu koji nije vodio računa ni o čemu osim o vlastitim interesima i nikada nije razmišljao o drugima. Džuha je otišao do dnevne sobe svog susjeda i rekao mu: „Mačka je urinirala na zid moje kuće. Šta mi savjetuješ da uradim, gospodine?“ Susjed je odgovorio: „Trebao bi ga srušiti, a zatim ga ponovo sagraditi sedam puta.“ Džuha je zašutio na trenutak, a

onda je rekao susjedu: „Ali to je zid koji razdvaja moju kuću od tvoje, gospodine.“ U prvi mah zatečen onim što je čuo, komšija je pogledao Džuhu i rekao: „A, vidim. Dobro onda, Džuha, malo vode trebalo bi biti dovoljno da se pobrineš za to.“ Do ovog dana mi ne znamo da li je Džuhin susjed naučio lekciju kojoj ga je mudri Džuha želio podučiti!

Bilo kako bilo, gore navedeno je gledište koje iznosim na razmatranje vođama manjina, vođama muslimanskih zajednica u inostranstvu i njihovim komisijama za pravno konsultiranje, koje ih ohrabruje da usvoje bilo koji od njegovih aspekata ako vjeruju da će ono pomoći da se sačuva islamska religija i promoviraju najbolji interesi muslimana, njihovih zemalja i njihovog dopiranja do drugih.

IZ PREDGOVORA

Knjiga istražuje osjetljivu temu riddeta (apostazije, čina izlaska iz vjere) i, još važnije, prijeporno pitanje smrtne kazne kao moguće sankcije za one koji su „krivi“ za odbacivanje vjere.

Glavni mediji i kritičari islama sa zadovoljstvom ukazuju na smrtnu kaznu kao dokaz drakonskih načela islama, moralnih manjkavosti i flagrantnog nepoštivanja ljudskih prava. To pokazuje potpuno nerazumijevanje onoga što apostazija stvarno označava u islamu, nepoznavanje islamskog principa pravde, kao i nesposobnost da se uoči manipuliranje religijom u političke svrhe. Naprimjer, Kur'an visoko vrednuje ljudski život, u toj mjeri da je oduzimanje života jednoj osobi bez opravdanog razloga, prema Kur'anu, ravno ubijanju cijelog čovječanstva. Kur'an, također, izričito navodi da u vjeru nema prisiljavanja (2:256). Imajući ovo u vidu, kako je moguće da je odbacivanje (vjere) navodno kažnjiv prestup. Ovo stajalište je sasvim jasno neodrživo.

Međutim, koje stajalište je ispravno sa islamske tačke gledišta? Drugim riječima, koji su dokazi i kako se pitanje apostazije uopće pojavilo gledajući iz historijske perspektive?

Abdulhamid Ebu Sulejman (1936-2021) priznati je islamski učenjak, mislilac, pedagog i autor mnogih knjiga i članaka na temu islama i islamske reforme, posebno u području mišljenja i obrazovanja. Ekonomiju je završio na Kairskom univerzitetu 1963. godine a međunarodne odnose doktorirao 1973. godine na Univerzitetu Pensilvanija u Filadelfiji, SAD. Jedan je od osnivača i nekadašnjih predsjednika Međunarodnog instituta za islamsku misao (IIIT) i Asocijacije muslimanskih naučnika

društvenih nauka (AMSS) u Sjevernoj Americi. Rektor Međunarodnog islamskog univerziteta u Maleziji bio je u periodu 1988-1999. Napisao je brojne knjige, studije, naučne i kulturne rasprave koje se bave promjenom i kreativnim i reformatorskim aspektima od kojih izdvajamo: *Ekonomska teorija islama* (1960), *Islamska teorija međunarodnih odnosa* (1973), *Bračne nesuglasice: vraćanje ljudskog dostojanstva posredstvom viših ciljeva Šerijata* (CNS i CEI „Nahla“, 2009), *Kriza islamske civilizacije: korijeni u kulturi i odgoju* (CNS i El-Kalem, 2010), *Univerzalna civilizacijska kur'anska vizija: temeljno ishodište za čovjekov preporod* (CNS i El-Kalem, 2010), *Slabljenje islamske civilizacije i njena obnova: obrazovni i odgojni korijeni* (CNS, 2019).

